

Romantiki.

Spisal Ivan Lah.

okrajina, ki je po njej peljala moja pot, je bila mlada, čista, zelena. Saj je komaj minil mesec april. Cesta se je vila po dolini, koder se je med vrbami in brezami razlival potoček po svetlozelenih lokah; zdajpazdaj smo zavili nekoliko po bregu navzgor, da smo mogli pregledati vso okolico. Hiš ni bilo skoraj nikakih, razen onih par gostilen ob cesti, ki jih smatrajo pri nas za neogibno potrebne. V daljavi so se izza lesov kazali vrhovi z raznimi gradovi in razvalinami. Kočija je drdrala veselo po mladem jutru, voznik je švrkal z bičem po zraku in pritegoval vajeti, njegov konj pa je enakomerno dvigal glavo ter otepал z repom. Naslonil sem se leno na svojem sedežu in se zagledal v pokrajino. Bila je v resnici romantična, kakor so mi preje govorili o njej. Vozil sem se na letovišče Petigorke, kamor me je bila povabila gospa Tatjana. Gospa Tatjana je bila zlata duša, ki pa je imela zelo nesrečno in nemirno življenje, kajti v svoji zgodnji mladosti se je zaljubila v mladega častnika, ki je služil v njih mestu, njeni starši pa so jo dali v zakon bogatemu tovarnarju. Mladi častnik je odšel na jug in je padel v boju za svobodo nekje na Bolgarskem, kjer ga ljudstvo še zdaj pomni in zove hajduka Janka ter kaže njegov grob, veliko gomilo, kjer leži pokopan s svojimi tovariši. Gospa Tatjana je potovala po vsej Evropi, po vseh velikih mestih in slavnih letoviščih ter iskala miru in tolažbe. Prišla je tudi na Bolgarsko, kjer je obiskala njegov grob tam nekje pri preprosti vasici. Zvesto je hranila spomin svoji prvi ljubezni. Toda ves svet ji ni mogel vrniti sreče, ki jo je krila gomila na jugu. Ljubila je starine, zanimala se za umetnost in zbirala po vsem svetu dragocene posebnosti za svoje domače zbirke. Za kratek čas ali iz navade je pisala tudi svoje spomine in na dolgo opisovala svojo mladost. To je bila torej dobra gospa Tatjana.

Nakupila si je takrat v mestu celo zbirko slik, kipov, knjig in starin ter odšla na letovišče, kamor je povabila tudi mene za seboj. Dan je bil jasen in vesel. Solnce je grelo s pomladansko toploto mlado zemljo pod seboj in nad vso pokrajino je bilo čutiti nekako nemirno trepetanje, kakor mlado hrepenenje, ki želi v polno živ-

ljenje iz negotovih skritih začetkov. Lesovi naokrog so se ravnokar popolnoma odeli s plastmi zelenega listja, tuintam se je kazal rjav presledek. Za gostimi vrhovi so se dvigali nerazločni obloki v nedogled. Nebo je bilo tako sinje visoko in solnce je žarelo v njem, da je jemalo vid.

Dolina se je bolj in bolj ožila, potemnevala je bolj in bolj, gozdovi in vrhovi krog nas so se bolj in bolj višali. Razvaline, ki so se kazale prej iz daljave na vrhu goščave, so bile zdaj skoraj čisto pred nami. Cesta je zavila zdajpazdaj skozi gozd, ki ni imel v sebi skoraj nič mladega, kajti pod mladim listjem so se skrivala črna debela debla. Celo ptiči, ki so se oglašali tu, so se zdeli, kot da ne pojejo tako lepo nove pomladanske pesmi kakor oni, ki so prepevali na drevju ob cesti.

Počasi smo iz temnega gozda prilezli zopet na vrh klanca, od koder se je razgrnil lep razgled po dolini. Tam v zatišju gozda se je kazal gradič v podnožju gore.

„Tam je,“ je rekel voznik in pokazal z bičem na gradič.

Bila je to prva beseda, ki jo je izgovoril po poti.

„To je romantično,“ sem si pomislil. In premišljal sem o tem, kaj ljudje razumejo z besedo romantika, premišljal sem o dobri gospe Tatjani in njeni usodi, in nehote sem pomislil na to, kake ljudi bom srečal na letovišču. Kakor je jasni pomladanski dan klical v življenje vso prirodo pod seboj, tako se je nehote genilo v mojem srcu hrepenenje in zahotelo se mi je živeti, ljubiti . . . Čudnolepe sanje so napolnile srce, oj, ne prvokrat, čudnolepe sanje, ne zadnji-krat . . . Gladke, bele steze so šle po parku, po lesu, po gaju med vitkimi brezami, pod košatimi bukvami, preko zelenih lok. Priročne klopi so stale v senci dreves, kakor nalašč, da na njih posedi pod večer zaljubljeni par. Krasna gospodična z lepimi črnimi lasmi je šla mimo njih na izprehod in trgala liste z grmov, kakor da bi vabila . . . Ozirala se je in stresala zaljubljeno glavico . . .

„Eha, na mestu smo, gospod!“

Izstopil sem. Na dvorišču je že stala gospa Tatjana in je z veselim obrazom sprejela svojega gosta. Odšla sva v obednico, da bi se okrepčal po dveurni vožnji.

„Zelo romantičen ta kraj. Kaj se vam zdi?“ je rekla gospa Tatjana.

„Zelo, zelo romantičen,“ sem rekel jaz.

Nato mi je pripovedovala o družbi, ki se je ž njo seznanila na letovišču. Bili so to: mlad gospod, zelo ljubezniv in inteli-

genten, najbrže kak umetnik, kakor ga je popisovala gospa Tatjana, potem dve grofici, starejši dami, mati in hči, ena dama, tridesetletna, z najbrže zelo zanimivo preteklostjo, in neka gospa z dvema hčerkama, ki pa menda niso iz višjih krogov. Poleg teh živi tukaj stalno star učenjak, ki smatra ta kraj za najbolj zdrav, kar jih je on preiskal; njemu dela družbo stara slikarica, ki je tudi stalno tukaj naseljena; nekateri celo pripovedujejo, da sta profesor-učenjak in slikarica znanca že izza mladih let.

Tako je popisala gospa Tatjana svojo družbo, potem pa je začela hvaliti, kar ni bila njena navada, dobro postrežbo, izborno hrano, red in mir, in kar je glavno, čudovito lepe izprehode po okolici in po gozdovih, kajti kraj je poln gradičev in razvalin in poln starih zanimivosti.

„Veste, da je celo eden prvih domačih pesnikov zelo rad, celo v noči, obiskoval ta kraj, hodil po lesu, plazil se okoli razvalin in je sam skušal naslikati gradove tod okrog. V neki kapelici se nahaja celo njegova slika, ker je stal za model slikarju, ki je ravno takrat slikal kapelico. Slaven kraj! Koliko stare zgodovine leži na njegovih vrhovih!“ Tako je govorila gospa Tatjana.

Še isti dan sem se seznanil z vsemi gosti na letovišču. Bila je to zelo zanimiva družba, ki je govorila med seboj pri obedu zelo nezanimive reči.

* * *

Gradič, ki je stal v podnožju gor, je bil stavba iz osemnajstega stoletja. Bil je še dobro ohranjen in povsod so se kazali znaki nekdanjega bogastva: amorja z njegovo skupino si videl povsod, kamor si pogledal; po stenah so bile slike, ki so zelo spominjale na Wateaujevo „Gugalnico“; drobni okraski so bili sami beli venci, ki so si jih po stenah podajali nagi angelci od kota do kota. Videlo se je, da si je zidala stavbo bogata gospoda za svojo zabavo. Vrtovi so bili okroginokrog urejeni na francoski način, kamenite sohe so stale sredi gredic in na koncu stezic. Na vsakem oglu je brizgal vodomet. Tudi na dvorišču je bil velik vodomet s čisto mrzlo vodo, ki je o njej govoril profesor-učenjak pri obedu in večerji. Gozdi okoli gradu so bili polni in košati in iz njih je prihajal vedno prijeten, zdaj v zgodnji pomladi skoraj mrzel hlad. Zjutraj in zvečer skoraj ni bilo mogoče bivati na vrtu; dasi je gospod profesor trdil, da je to za zdravega človeka zelo zdravo, vendar niso ostajali zunaj niti zdravi niti bolni gostje.

Zvečer sem slonel na oknu svoje sobice, iz katere se je videlo na vrt, kjer so stale v senci visokih grmov vabljive klopice in na koncu stezic skrite hladnice. Gospa Tatjana mi je dala knjigo: Pisma, ki ga niso došla . . . Čital sem in blagroval ljudi, ki so tako ljubili. V noči, ko sem slonel na oknu in gledal na bujni vrt pod seboj, se mi je hotelo sestiti k mizi in pisati. Toda komu? Komu? Skoraj sem si hotel na skrivnem misliti, da sem zaljubljen; hotel sem pisati ženi, ki je nisem poznal, ki je nisem videl nikoli, ki ni živela nikdar. Tako je srce hrepenelo po neznani sreči ljubezni. Jasno nebo nad pomladansko nočjo je stalo visoko in mirno, polno večnih skrivnosti, tih šum je vel preko gozdov, črne sence so se zibale po tleh, tihe in neme, kakor spomini davnih dni. Izza vrhov so se kazali strmi robovi razvalin kakor grobovi preteklosti. Spomnil sem se pesnika, ki je po noči hodil okoli razvalin in slikal njih črne sence. Kaj je iskal v njih, kaj je hotel? Pogledal sem na vrt in zdelo se mi je, kakor da sta ravnokar stopila izmed vrat mlada markiza in njen kavalir. Dvoje senc je šlo po stezici, dalje mimo vabljivih klopic, dalje med grmovi, dalje do skritih hladnic. Tam sta izginila. Pogledal sem še enkrat. Ne, nič ni bilo. Človeku se zdi, da bi moralo biti tako, kakor je bilo včasih. Bilo je, danes ni več.

Takšno je bilo življenje na letovišču. Gostje so se shajali opoldne in zvečer v skupni obednici, sicer so živeli vsak zase, vsak po svoje. Včasih so delali skupne izlete ali pa so iskali v gozdu primerne zabave, sicer pa so hodili vsak zase, vsak po svoje. Na izprehodih v gozdu so se pogostoma srečavali ter hodili skupaj domov. Tako sem se nekoč sešel z njim, namreč z mladim gospodom, ki je o njem govorila gospa Tatjana, da je ljubezniv in inteligenčen človek. Prišla sva si v gozdu drug drugemu nasproti po ozki stezi, kjer se ni bilo mogoče na daleč ogniti. Tudi se nisva skušala izogniti drug drugemu, ampak bilo je, kakor da sva se iskala. Pozdravila sva se, segla si v roke ter sedla na prvo klopico, do katere sva prišla. Gledala sva drug drugega, kakor da se že zdavnaj poznavata. Imam zelo slab spomin za imena in obraze brezpomembnih ljudi; tudi njega si nisem zapomnil; ali bil je, kakor sem si ga že davno mislil.

„Zdi se mi, da se dobro razumeva,“ je začel on.

„Mogoče, kako mislite?“

„Mislim si, da vem, kaj ste prišli iskat sem in kaj ste našli. Kajti tudi jaz sem prišel, sem iskal romantike in je nisem našel.“

„Vi je niste našli?“

„No, in vi?“

„Jaz sem je našel zelo mnogo.“

„Gospod, tega ne razumem.“

„Vprašanje je seveda, kaj si mislite z romantiko. Zame je na primer romantika mrtva in te sem našel tu zelo mnogo; meni je romantika nekako to, kar je človeku prva ljubezen; razumete: ono prvo mlado probujenje.“

„Ne gospod, potemtakem vi ne razumete romantike. Romantika je več; romantika je sila, ki prisili človeka, da ljubi, razumete: ljubi brezupno, blazno, neumno, ljubi, ne da bi vedel, kako in zakaj; je to nekako omamljenje, rekel bi, zmaga ljubezni nad človekom, in vidite: to je edina sreča. Ne vem, če sem vam prav povedal. Pomislite si torej človeka, kot sem jaz: skrbi nisem imel nikoli, denarja vedno dovolj, življenje mi je dajalo vse, kar sem hotel. Za denar vas ljubi vsaka ženska na svetu, gospod, in to je vaša velika nesreča; kajti tudi kadar nočemo, da bi nas ljubile zaradi denarja, ker si želimo njih čiste ljubezni do nas, i takrat jim ne moremo verjeti. Razumete: včasih bi si človek želel, da bi žena ne ljubila denarja, zakona, bogastva, bodočnosti, ali kakor se imenujejo vsi ti mefistelovi darovi, ampak da bi ljubila nas; to si želimo gotovo pri ženi, ki jo mi ljubimo. In glejte, jaz nisem srečal take žene.“

„Srečali je morda niste, ampak jaz bi skoraj ne dvomil, da je na svetu.“ Razburjeno je vstal in mi položil roko na ramo. Njegove oči so žarele v čudnem ognju.

„Gospod, smatram vas za svojega prijatelja, in verjemite, da ste tudi vi meni več nego navaden znanec.“

„To me zelo veseli, a ne vem, zakaj bi si morala to šele za-
trjevati.“

„Zato, ker iz vaših poštenih oči ni videti, da bi bili prijatelj
žensk.“

„Jaz — gotovo ne.“

„In vendar jih branite.“

„Dovolite, povedal sem svoje mnenje.“ Prijel sem ga za roko, ki se je še vedno tresla od razburjenosti. „Verjemite, da sem, kar se žensk tiče, popolnoma vašega prepričanja. Vendar včasih se mi zdi primerno opomniti besedo, ako gredo vaše misli preveč na eno stran.“

„Hvaležen sem vam za vašo prijaznost in priznavam, da je to spoznanje moj najlepši trenotek tukajšnjega bivanja.“ Sedel je zopet na klop.

„Torej, kakor sem rekel: nisem je srečal. In to me je bolelo tem bolj, ker sem je iskal, iskal ne tako, kakor bogat ženin išče bogate neveste, ampak iskal sem je s trpečim srcem, kajti velika boleost je bila v moji duši, ker me ni niti ena žena ljubila . . .“

„Dovolite vprašanje.“

„Prosim.“

„Ali je vam kdaj . . . oziroma ali ste kdaj iz ust žene slišali sladke besede: jaz te ljubim . . . oziroma: ali ste kdaj čutili drobno belo ročico v svoji roki, ki je hotela vam s svojimi stiski toliko povedati . . . ali recimo: ste čutili drhteče mlado telo, ko je hotela nedolžna deklica vam dati največ, kar sme: tih poljub? Oprostite, da tako govorim, ampak . . .“

„Sto in sto, gospod . . .“

„Torej prosim . . .“

Zasmejal se je naglas. —

„Vendar morda niste kdaj tega verjeli!“

„Jaz? . . . Jaz sem verjel.“

„Laž, laž, gospod, ne verjemite . . .“

„Jaz bi vendar mislil, da ni vedno laž, da je včasih vendar v vsem tem toliko lepe resnice. In kako srečni so oni, ki verjamejo! In recimo, da je laž. Glejte, tudi v laži je sreča.“

„Večja sreča nego v resnici.“

„Tega bi jaz ne trdil.“

„A jaz vam dokažem. Jaz sem o tem premišljal. Moja nesreča je v tem, da me ni laž premagala prej, predno sem videl resnico, kajti tako je prišlo, da nisem bil nikdar srečen. Sreča je v nevednosti, ki veruje v laž.“

„Kaj govorite, gospod?“

„Poslušajte, poslušajte, prosim. Kar sem rekel, je stavek, ki me je stal dolge noči premišljevanja. Zapisal in povedal ga je morda že kdo drug, mogoče tudi, da so ga že kje dokazovali in ponavljali, ampak tako, kakor sem ga vam povedal, je samo moj, ne ponavljen od drugih, nimam ga niti iz knjig niti iz pisem. Imam ga iz življenja.“

„Verjamem vam popolnoma; ne dvomim o njegovi originalnosti, ampak Oskar Wilde pravi, da na svetu ni nobena reč prav popolna. Zato si dovoljujem dvomiti, da bi bila sreča samo — poudarjam to zadnjo besedo — samo v nevednosti, ki veruje v laž.“

„Dobro. Znana vam je pripovedka o rajju in o kači in o drevesu spoznanja, ki kaže, da je človek zaradi spoznanja postal nesrečen.“

„Toda spomnite se Prometeja, ki so ga kaznovali bogovi zato, ker je prinesel ljudem ogenj, s katerim so se približali bogovom.“

„Hotel sem vam nekaj drugega dokazati. Prišel sem v mesto kot bogat dedič, ki razpolaga s svojim denarjem. Veste, kako se da krasno živeti; življenje je odprto; vse, kar hočeš za denar: pijače, prijateljev, žensk.“

„Razumem.“

„Torej razumete sedaj. Človek živi in spoznava: vse za denar. In nekoč se je zgodilo, kakor ste govorili preje: slišal sem one besede in bile so lepše nego vse moje dotedanje življenje. Verjemite — kako bi vam povedal — ljubil sem. Ah, bila je laž, prevara, vse za denar. Dokler nisem vedel, sem bil srečen; tu so prišli prijatelji in so povedali: Noriš, ona tvoj denar ljubi. — Ah, gospod, takrat je prišlo spoznanje: ljubila je kakor vse ženske po šantanih, po kavarnah in drugod — za denar... Od takrat ni bilo več sreče...“

„Dovolite, ali niste morda sodili krivo, morda so prijatelji govorili, kakor so hoteli.“

„Gospod, rekli ste, da ne ljubite žensk.“

„Ne ljubim jih, ampak hotel bi jim biti pravičen.“

„In vidite, tako je prešla mladost brez sreče, brez ljubezni. Polna življenja, uživanja, veselja, petja in pitja je bila — a ostala je tako prazna. Kaj je bilo prečutih noči, kaj prijateljskih družb, kaj veselih tovarišij! Koliko je steklo vina po mizah, po tleh — a duša je bila žejna, žejna, hrepenela je ven, ven iz kriččega življenja v tiho sobico, kjer bi se nasanjalo ob strani ljubeče žene. Ah, fej! Dovolite, gospod, da ne govorim več o tem.“

„Ampak to vendar ni mogoče, da bi nikdar, kakor sem rekel...“

„Da, da, parkrat se je vrnilo, kakor ste rekli. Toda to ni bila ona, ki sem jo skoraj ljubil kljub temu, da me je ljubila za denar, kajti kar je prišlo pozneje — gospod — tu ni bilo treba več prijateljev: videl sem sam . . .“

„Dovolite, da vam izrazim, kako globoko čutim z vami.“

„Srečen sem, da sem vam mogel vse to razkriti. Sedaj, upam, se bova poznala bolje.“

„Priznati vam moram, da moja usoda ni dosti različna od vaše.“

„Mislil sem si to, zato sem govoril z vami tako odkrito.“

„Dobro torej. Kakor vidite, tudi jaz ne ljubim žensk, dasi sem nekdam ljubil . . .“

„Vi ste ljubili ženske?“

„Žensk ne, ampak ženo.“

„In ona vas je ljubila?“

„Ljubila.“

„Zaradi denarja, gospod, verjemite.“

„Ne mislim, da zaradi denarja, ampak tako, kakor si vi želite.“

„Gospod, vi ste bili srečen človek.“

„Bil.“

„Kaj se je zgodilo?“

„Pustila me je zaradi denarja.“

„Ni mogoče, gospod.“

„Ako ne zaradi denarja, torej iz ljubezni do drugega. Kaj hočete?“

„Fej!“

„No, ne vznemirjajte se; kakor vidite: jaz sem popolnoma miren.“

„In kaj sedaj?“ me je vprašal.

„Sedaj? Nič. Sešel sem se še potem z ženami, ki so mi govorile o ljubezni, in celo s takimi, o katerih sem si sam mislil, da jih ljubim, ampak verjel nisem niti sebi niti drugim. To je nesreča zame in za vas.“

„Vi ste torej nesrečni?“

„Prav tako kakor vi, kakor vsi, ki so izgubili vero in ne ljubijo več. Takih je mnogo.“

„Mnogo, mislite?“

„Da, zelo mnogo.“

„In kako žive?“

„Prav tako kakor midva: premišljajo, kako in kaj, in žive do smrti. Danes, kakor veste, ni moderno streljati se, vkljub temu, da ljudje ne verujejo niti v Boga niti v srečo, niti v ljubezen niti sami vase.“

„Mislite?“

„Da, zato ker verujemo v življenje.“

„Vi govorite lepe besede.“

„Ako blagovolite poslušati, pridenem jih še par. Rekli smo, da smo si enaki, kar se tiče žensk: vi jih sovražite, jaz jih ne ljubim več; vam je ostal denar, meni ljubezen . . . In to je velikega pomena.“

„Kako to?“

„Z denarjem si vi vsaj deloma nadomestite to, da vas ženske niso ljubile; vkljub vsemu je vam odprt svet, življenje . . .“

„In vi, vi ljubite?“

„Jaz ljubim še sedaj ženo, ki me je ljubila pet let . . .“

„Pet let, nevernica. Gospod, tudi pet let je laž, laž, laž! . . .“

„Ampak vidite, jaz sem se onih pet let tako vživel v to laž, da ji še danes verjamem in ne dvomim, da je bila resnica. Verjemite, da ljubezen sama najbolj čuti med resnico in lažjo. Vi imate svoj denar, gospod. Ako bi denarju ne verjeli, ne imel bi nobene cene, cena je samo v veri, ki jo lahko čutite; ravno isto je ljubezen, gospod. Največja in najlepša ljubezen najboljše žene ni vam nič, če ji ne verujete; ako pa ji verujete, je vam vse, kajti v nji ima svojo ceno življenje. Tako je, vidite, meni ta ljubezen ostala tudi potem, ko je ona odšla z drugim . . .“

„Gospod, vi ste najsrečnejši človek na svetu. Tako sem hotel ljubiti, in zdi se mi, da je to moja nesreča, da nikdar nisem ljubil tako. In zdaj pomislite, kako gre: zima, soareje, predpust, plesi, pomlad, promenade . . . a nikoli nikjer, česar človek išče.“

„Ne iščite več!“

„Kaj govorite, gospod?“

„Ne najdete ničesar.“

„Vi me pripravite v obup.“

„Nasprotno, hočem vas rešiti.“

„Kako to mislite?“

„No, vi ste sem prišli iskat romantike? . . .“

„Da, dovolite, da vam pojasnim. Zimo in predpust sem preživel v mestu. Bil sem vsega sit do grla: plesov in zabav. Začel sem se grozno dolgočasiti. Ali je bilo vam kdaj dolgčas v življenju?“

„Meni? Ne.“

„Ah, vidite, meni je grozno dolgčas! Razumete, kako je to, ko je človeku dolgčas v življenju.“

„Da, razmem.“

„In vi tega niste skusili?“

„Ne, ker nisem nikdar čakal, da bi mi kratek čas delale ženske.“ Pogledal me je z resnim pogledom.

„Vi vendar ne mislite, da sem jaz čakal žensk.“

„Tega ne mislim, ampak mislim si, da vam je bilo dolgčas brez njih.“

„Ni res, gospod, zagotavljam vam, tudi pri njih mi je bilo dolgčas.“

„Da, da, to je ravno, ker vam že niso več mogle delati kratkega časa.“

„Vi vendar ne mislite, da bi ženske mogle delati kratek čas?“

„Ženske ne, ampak žena.“

„Toda zdaj sva tu, gospod, zdaj pride prvo in glavno vprašanje: kje najti ženo, ki bi jo človek ljubil tako, da bi mu ne bilo dolgčas?“

„Gospod, te ne najdete nikjer.“

„Torej, torej? . . .“

„Torej je ni treba iskati.“

„Ampak . . .“

„Treba je izpremeniti življenje tako, da ne iščete romantike, ampak življenja, resničnega in globokega, kakor je. Tam ni nikdar dolgčas, dela je vedno preveč.“

„Da, da, ampak midva, gospod, govoriva o sreči, ljubezni . . .“

„Vse je tam, vse v življenju.“

Vstal sem.

Ustavil me je z roko in rekel:

„A kaj tu?“ In je pokazal na gradič, ki je ležal med vrtovi v dolini.

„Tu? Kaj hočete tu?“

„No, pomislite, kako si človek lahko vse krasno predstavlja: te steze po gozdu, klopice v zatišju, čudoviti koti v prosti prirodi, in človeku se zdi: prideš tja in kdo ve, če ne srečaš tam ženske, o kateri si sanjal celo življenje; srečata se morda nekoč slučajno na stezi v gozdu, v hladnici, v zatišju se morda snideta, v kotu kje v senci dreves bodeta pisala v debla dan svoje sreče. Tako si človek predstavlja. In hiti ven iz mesta na letovišče.“

„ . . . in ne najde ničesar, razen . . .“

„Ampak lahko bi našel.“

„Da, ampak danes ni navada.“

„Tako govore ljudje, ki hočejo uničiti najlepše, kar ima življenje, romantiko.“

„Romantike je mnogo, gospod, ampak življenja malo, zato so ljudje nesrečni.“

„Torej živite romantiko!“

„Toda kako?“

Zaslišali so se koraki. Gospa z dvema hčerkama se je vračala z izprehoda. Ena od njih je bila blondinka, druga brinetka. Pozdravila sva jih in videla sva, kako se je ozrlo dvoje ljubkih, zardelih obrazčkov. Odzdravile so molče in odšle naprej. Odšla sva počasi po poti. Čutil sem globoko nesrečo svojega novega znanca. Nisem

si mogel predstavljati boljšega človeka. Škoda je bilo samo, da ni ostal neveden, da ni mogel verovati v laž in da ni verjel resnici. Bil je romantik in v tem je bilo vse. Ljubiti je hotel iz vse duše, in kako je bil vreden ljubezni! Tako sva šla po poti navzdol, kjer so pred nama izginila bela krila gospodičen. Razumel sem to žejo, ki je pod njo omagovala njegova sanjava mlada duša. Pri tem niti čutil ni, da se je hotel napajati s solnčno svetlobo. Bil je dober človek, ampak dvomil je o vsem; zdi se mi, da je dvomil že o lastnih dvomih. Svet mu je dal toliko laži, da ni verjel že niti lastni svoji resnici. Sovražil je ženske, a ni mogel najti življenja in sreče izven njih. In ta človek je še iskal sreče v ljubezni, ko mu je sreča sama ponujala ljubezen.

Tako sva se razšla oni večer, krepko sva si stisnila roke in si obljubljala, da se o priliki zopet snideva.

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. Fr. Kidrič.

(Dalje.)

IV. (Str. 383–398): *I.* (str. 383–394) Vrazov rokopis, označen v Frankovem spisu takole: „... obsega zbirko 67 slovenskih narodnih pesmi, prepisanih po njem (Stanku Vrazu) za tisk. Ta neveliki rokopis je bil poslan v Zagreb v tiskarno Ljudevita Gaja, da se natisne, in najbrž obenem s Korytkovim rokopisom zagrabljen, da se pošlje v dunajsko cenzuro. Na kak način je prišel ta rokopis v Korytkovo zbirko in ali so bile pesmi, ki jih je prepisal Stanko Vraz, objavljene v njegovi (Korytkovi) zbirki, tega ne morem takoj konstatirati“ (103). Stvar pa je precej drugačna. Listi Vrazovega rokopisa niso vloženi po vrsti, a so celota treh skupin: a) pesmi I–XVIII (str. 393–394; 387–388) z nadpisom „Narodne pesni slovenske“ (str. 389) in s pripisom „Opomb“ ter nedatiranega Vrazovega pisma Prešernu (str. 388, konec in podpis str. 393 spodaj); b) pesmi XIX–XXXVI (str. 383–386) z nadpisom „Narodne pesni“; c) pesmi XXXVII–LXVII (stran 389–392) z nadpisom: „Narodne

Vsakdo mora danes konstatirati te narodnostne meje, ki imajo svoj vir v naši žalostni politični prošlosti, in mora ž njimi računati, a jih obenem — obžalovati ter zastavljati vse sile, da se z novimi sredstvi odstranijo vse pogubne posledice razdvojenosti.

Kot nekako sveto dejstvo more one meje gledati le človek, ki tiči robski konservativno v kletki, kamor ga je kdo vtaknil, ali za plotom, s katerim mu je kdo omejil pogled.

Kdor se ne razvija, je mrtev. Slovenci pa nočemo biti mrtvi — ob stoletnici Vrazovega rojstva.

Romantiki.

Spisal Ivan Lah.

(Dalje.)

rt pod mojim oknom je bil nenavadno vabljev. Zdelo se mi je, da je to najlepši del celega letovišča, zato sem rad posedal po njem zjutraj in zvečer, ko so ga napolnili ptiči-pevci ter si odgovarjali po vejah s svojim petjem. Videlo se je od tu lepo po dolini posebno zvečer, ko so se po njej začele raztegovati in zgrinjati dolge, temne večerne sence. Izmed gostov, ki so ljubili vrt posebno zvečer, sta bili tudi obe grofici, mati in hči. Obe dami sta hodili v žalni obleki in sta malo občevali z gosti. Hodili sta vedno sami; vstajali sta pozno, po obedu sta odhajali v gozd, a nikdar daleč, vrnila sta se pod večer na vrt ter sedeli molče druga poleg druge. Na videz bi bilo težko spoznati, da sta to mati in hči, ko bi gostje ne bili govorili o njiju tako pogosto, kajti starejšo grofico bi bil skoraj vsakdo prisodil le za družico mlajši grofici. Starejša dama je bila majhne postave in je imela nekaj zelo prijaznega v obrazu; nje hči je bila žena velike postave, vitkega stasa; toda v njenem obrazu je bilo težko videti nje usodo. Bilo je mnogo ljubeznivega v tem bledem obrazu, a nje oči je bilo težko pozabiti, kdor je v gotovih trenutkih gledal vanje. Nihče bi si ne bil mislil, da ne govori z zelo razumno žensko, če je govoril ž njo, tako nežne in globoke

so bile nje besede. Toda, ko je gospa Tatjana govorila o groficah, je vselej nehote mahnila z roko.

„Čudno, vidite, toda ne govorimo. Škoda.“ Cela kolonija je namreč govorila o mlajši grofici, da je blazna.

Od nekdanj sem ljubil te vrste ljudi, z nikomer nisem tako čutil, nikogar tako razumel. Vabil me je za seboj njih nenavadni nasmeh, poln bojazni in lokavosti, dušo mi je pretresal njih pogled, poln prošenj in nezaupnosti.

Ko sem tako ležal pod večer na klopici na vrtu, zapazil sem naenkrat pred seboj oči, nasmeh . . . Res, mlajša grofica je stala na stezi med gredicami in se mi je smejala. Usedel sem se in sem jo pozdravil.

Bilo je torej resnica, kar sem opazoval že dalje časa, da grofica gleda za menoj. Nekaj podobnega so si šepetali gostje, kar sem lahko večkrat videl z njih posmehljivih obrazov in polglasnih opazk. Ta trenotek me je to pretreslo, kajti nikogar nisem sovražil bolj nego one, ki so zasmehovali blazne.

Res, grofica se mi je bližala z boječimi koraki in se je ozirala, kakor da se boji, da je kdo ne zagleda. Priklonila se je še enkrat in obstala pri cvetočem grmu. Eno roko je lahko položila na vejo, drugo pa priložila k licu. Bila je krasna v tem trenotku. Hotel sem vstati, toda ona je dala znamenje, da naj sedim; in se je usedla na klop meni nasproti.

„Ah, krasen večer,“ je rekla, „čutite vi to?“

„Čutim, grofica, in vi?“

„Ah, jaz sem tako rada sama zvečer na vrtu.“

„Da! In vendar ste tako malo sama.“

„Ah!“ Nje obraz se je hipoma izpremenil, pogledala me je zaničljivo, vse telo ji je trepetalo v velikem razburjenju; vstala je in omahovala, kakor da hoče pasti.

„Grofica, kaj vam je?“ sem vprašal in ves vznemirjen sem ji hotel pomagati.

„Ne,“ je rekla odločno in dala z roko znamenje, naj se ji ne bližam. Med tem pa se je pojavila na vrtu že starejša grofica in je klicala s priprostim imenom: „Mimi!“ . . .

„Oprostite,“ je rekla mlajša grofica in je kakor zmedena odšla proti gradiču. Pokorno, kakor otrok, je prijela svojo mater za roko — in tako sta odšli.

Vznemirjen sem hodil oni večer po vrtu in tudi noč sem imel zelo nemirno. Ves čas sem mislil na grofico in na čudni slučaj na

vrtu. Spal nisem skoraj nič, kajti motil me je sladki nasmeh nje ustnic, motil me je nje pogled, tako zaupen in ljubezniv, in pretresel me je njen vznemirjeni obraz.

Zjutraj navsezgodaj mi je prinesla postrežnica vizitko od gospe grofice, ki me je prosila, naj čimpreje pridem v sprejemno sobo. Oblekel sem se in šel.

Gospa grofica je že sedela v sprejemni sobi. Pozdravila me je s prijaznim obrazom in rekla: „Oprostite, da vas tako zgodaj motim, toda ni mogoče drugače; to je edina prilika, da z vami govorim sama. Govoriti moram namreč o zelo važnih stvareh. Ona revica je šele sedaj zaspala in Bog obvaruj, ko bi vedela, da z vami govorim.“ Gospa si je obrisala oči, videti je bilo, da je objokana.

„To mislite gospodično hčerko,“ sem rekel, da bi pretrgal molk.

„Da, da. To veste, da je ona z vami hotela govoriti, toda prosila bi vas . . .“

Beseda se ji je ustavila.

„Prosim, prosim . . .“

„Treba je, da poznate celo povest.“

„Prosim, to me zanima.“

„Ah, to ni zanimivo.“

„Mene življenje zanima.“

„Da, to se mi je zdelo in to jo je gnalo k vam. Toda ž njo je treba znati govoriti. Razumete, kaj hočem reči. Pomislite si človeka, ki živi vso svojo mladost in vse svoje življenje v lepi misli; recimo, da je vse izmišljeno, laž, ampak on veruje in je v tem srečen. Ali je vredno, da bi mu rekli resnico in ga hoteli prepričati o laži?“

„Jaz mislim, da je to zdravo in da prava sreča sloni na resnici.“

„Mogoče imate prav, gospod, ampak sedaj poslušajte. Midve s hčerko sva sami na svetu. Nimava niti dela, niti skrbi, niti nadlog. Živiva, kakor ljudje mislijo, krasno življenje, ampak ni tako krasno, kakor se vidi. Ako se vzame bolezen kot nadloga, potem imam v življenju jaz veliko nadlogo, mnogo dela in skrbi, toda jaz hočem mirno življenje, ker nimam vzroka razburjati se. Zato živiva s hčerjo po mestih, po letoviščih, po zdraviliščih, povsod nekaj časa: dokler je namreč tiho to, kar bi delalo krik, ko bi prišlo do spoznanja. Takrat odideva drugam. Midve s hčerjo živiva namreč v veliki laži. Jaz namreč poznam resnico. Toda zaradi nje živim v laži in moram reči, da sem prišla do prepričanja, da je treba pustiti laž pri miru, ako osrečuje človeka. Midve na primer — nisva niti grofici.“

Poklonil sem se.

„Veste, milostiva, da je to vseeno: človek je človek.“

„Imate prav. Ampak so ljudje, ki bi na naju gledali vkljub najinemu bogastvu popolnoma drugače, ko bi to vedeli. A ne mislite, da sem jaz častiželjna. Ampak mora biti tako. Razumete torej, za kaj gre.“

„Priznati moram, da ne.“

„Torej vam povem vse. V mladih letih sva s hčerjo ostali sami in ona je mnogo čitala romane. Naenkrat se ji je zasanjalo, kakor zasanjalo; predstavljala si je, da je grofica in da jo snubi vitez. Takrat sem odšla ž njo po svetu, od takrat potujeva. Mislite si, kako je bilo to življenje! — Nekoč je pripovedovala neki hišni, ki še ni vedela za skrivnost, o svojem vitezu. Ta se ji je zasmejala in ji rekla, da ni res. Bože, kaj sem pretrpela! Vidite, ako bi ji kdo uničil te sanje, bi znorela! Jaz sem mati in ona je edino, kar imam na svetu. Ako hočem, da živim ž njo, moram živeti tako, kakor ona hoče, ker ona ne prenese tega, da bi ji kdo ugovarjal ali pa da bi ji dokazoval, da ni resnica, kar misli. Kdor hoče torej govoriti ž njo, ji mora vse pritrditi, in jaz bi vas prosila . . . Vi razumete“.

„Razumem.“

„Vidite, so ljudje na svetu, ki ne morejo videti sreče, ki hočejo vsakemu vzeti še ono malo sreče, kar je ima. Recimo, kaj koga stane, ako si jaz lastim ime grofice, ker tako hoče ona in ker le pod tem pogojem živi? Kaj komu mar, kaj sanja nje utrujena glavica? Zakaj bi ji ne pustili laži, ko je dela srečno? Kaj bi jim pomagalo, če jo zapro v blaznico? Ona je dobra, verjemite, zelo dobra, toda boji se ljudi in ima prav, kajti ljudje ne razumejo tega. Oni bi ji hoteli dokazati, da živi v laži, in ona bi zblaznela. Oni mislijo, da je blazna sedaj, toda lahko vidite nje mirno, ljubeznivo občevanje. Ona ljubi vse in kako ljubi! Sovraži samo one, ki ne verujejo, kar veruje ona. Zato sem vas hotela pripraviti. Ona si želi z vami govoriti“

„To me veseli.“

„Toda prosim vas, pritrdite ji vse. Kaj bi imeli od tega, če ji motite nje nežne sanje?“

„Obljubljam vam, da ste lahko brez skrbi. Dovolite, da vas vprašam.“

„Prosim.“

„Včeraj nisva govorila o tem, vendar se je razburila.“

„Da, plakala je celo noč; kajti ona je rekla, da hodi rada sama po vrtu, vi pa ste trdili, da je redko sama, da hodi z menoj. Naredili ste mi težko noč. Z veliko težavo sem jo utolažila in šele proti jutru je zaspala. To je sreča, da sem mogla govoriti z vami. Ona nerada občuje z ljudmi, ampak z gotovimi ljudmi hoče govoriti, da bi jim pripovedovala svojo povest. Opazila sem to kmalu in sem hotela z vami prej govoriti, nego se to zgodi. Toda to je težko, kajti ona niti meni popolnoma ne zaupa in se boji, da bi me ne preslepili ljudje, ki hočejo uničiti nje srečo. Napram nekaterim ljudem je zelo zaupljiva, drugih pa se boji . . . Kako naj vam to povem?“

„Razumem.“

„Torej, prosim vas, bodite ji dobri.“

S tem se je poslovila in odšla.

Jaz pa sem odšel na vrt, kjer sem v krasnem pomladanskem jutru premišljal o sreči ljudi in o vrednosti laži.

Nato sem odšel skoz gozd v gore prav do razvalin, odkoder sem se vrnil šele zvečer. Ko sem stopil na vrt, sem zagledal na njem mlajšo grofico. Priznati moram, da sem ves dan mislil nanjo in da sem pričakoval, da se zgodi tako, ko pridem domov. Da, celo želel sem si, da bi bilo tako.

Sedela je na oni klopici, kjer je sedela prejšnji večer. Sedela je mirno, nepremično in strmela predse v mrak, kakor da bi hotela tam razločneje videti nekaj, kar se ji skriva v daljavi. Gledal sem jo nekaj časa in naenkrat sem začutil čudno sočutje do te ženske. Ko je zaslišala moje stopinje, se je preplašena ozrla ter je hotela oditi naprej po vrtu. Toda obstala je ob klopi, naslonila se nanjo z eno roko in sklonila glavo. Šel sem počasi po stezi dalje, kakor da ni moj namen govoriti ž njo. Toda zazdelo se mi je, da me pričakuje, in stopil sem k njej. Pozdravil sem jo že od daleč in ona se je prijazno poklonila.

Sedel sem na svojo klop in tudi ona je zopet sedla.

„Čudovit večer je nocoj, grofica.“

„Čudovit . . . Vi ste bili na izprehodu.“

„Da, visoko gori na vrhovih, prav pri razvalinah sem bil. Prišel sem do gradu in si ogledal njegove znamenitosti. Čudno krasno je tod okoli.“

„Ah, kako krasno! Jaz še nisem bila na vrhu. Predaleč je. Vi ljubite take kraje?“

„Da, ljubim jih. V njih je res mnogo lepega in zanimivega. Preteklost leži v njih in včasih je prijetno pomisliti na preteklost.“

„Da, tudi jaz ljubim to,“ je govorila in oči so ji začele goreti v živi radosti. „Vidite, to je naš svet. Kako bi bilo brez njega dolgčas na zemlji! Kaj je na primer veliko mesto, tovarne in vse, kar ima danes svet? Tam je za navadne ljudi, ki nimajo zmisla za poezijo.“

„Da,“ pritrtil sem ji in za plačilo sem dobil mil in hvaležen pogled. Naenkrat je pomladel njen obraz in pokazalo se je na njem toliko krasote, da bi ne bil nikdar sanjal o njej.

„Da, vidite, vi mi pritrjujete. Vi ste dober človek,“ je takoj začela s tako zgovornostjo, ki bi si je ne bil nikdar mislil, kdor jo je je imel priliko videti vsak dan z njeno materjo, ki nista skoraj nikdar govorili med sabo. „Vidite, jaz zelo ljubim take kraje in jih obiskujem zelo rada; nisem rada v mestu, tam je pusto. Posebno zdaj, odkar je moj soprog odšel.“

„Vaš soprog je odšel?“ sem nehote vprašal.

„Kakor se mi zdi, vi še ne veste.“

„Ne, ne vem, grofica.“

Njen obraz je zastrla globoka žalost in pokrila si je z rokami oči.

„Ah, to je žalostna povest. Prišel je k nam, ko mi je bilo šestnajst let. Prijezdil je na visokem belem konju. Spremljalo ga je dvanajst oseb. Bili so krasni mladeniči. In on je bil . . . kako vam ga naj popišem? Bil je vitez plemenitega rodu. Služil je na dvoru in videl mnogo dežel. Povsod so ga poznali po njegovih temnih očeh. Imel je s seboj tudi pevca, ki je čudno lepo pel. Ob njegovi pesmi se je dvignil moj vitez in me s svečanimi besedami zasnubil. Nihče mu ni mogel odreči. Napravili so gostijo in so pili in se veselili. On pa je klečal pred mojimi nogami in mi govoril besede ljubezni. Bile so sladke kakor opojna pijača, žive kakor cvetoča roža, hrepeneče kakor morski val na obali. Ah, moj vitez!“

Pomislila je in gledala nekam v daljavo, kakor da se tam pred njo vrši vsa povest. Gledal sem ji v oči in molče poslušal. Pripovedovala je živahno in s prepričanjem. Z lica ji je odsevala skrita radost, zardevala je in bledela, na ustnih se ji je pojavil zdajpazdaj smeh, v očeh sem videl te žive sanje srca; zdaj sem vedel, da ne more razumeti njenih pogledov, kdor ne pozna nje povesti. Kajti v očeh ji je spala ta cela povest kakor bajka, ona je živela v njej kakor v sanjah in bala se je, da ji ne vzemo ljudje, kar je bilo njeno življenje. Obenem pa se ji je zdelo vse to tako krasno, da

je želela, da bi vsi vedeli o njeni krasni povesti. Zato je bilo v njenih očeh toliko nenavadnega, vabljivega, boječega in vendar ljubeznivega. Zato so zdaj živele njene oči in govorile bolj nego nje besede, kazale so vso krasoto sanj, ki so ji polnile življenje. V trenutkih, ko je pripovedovala, bi bil mogel v njej videti naj-srečnejše bitje pod solncem.

Naenkrat se je ozrla vame z ostrim pogledom. Gledal sem jo mirno, niti sence dvoma ni bilo takrat na mojem obrazu.

„To je krasno,“ sem govoril, „to je krasno.“

„Ah, in potem je odšel. Odšel je vabit na svatbo in se je vrnil poročni dan. Bil je krasen kakor solnce onega dne. Visoka gospoda se je sešla od vseh strani, topovi so pokali, orožje je žvenketalo, gostija je bila velika . . . Zdajci je zapela tromba. Prišel je cesarski sel in prinesel povelje, naj odidejo vsi vitezi nemudoma v boj. Poskakali so na konje in za njimi on, moj vitez. Gledala sem za njimi z grajskega okna, kako so se podili drug za drugim, dokler niso izginili za hribi. Še enkrat je dvignil roko v pozdrav, še enkrat, videla sem ga zadnjikrat. Vrnil se ni nikdar več.“

Kakor iz brezdanjih globin je prihajal ta glas.

„Nikdar več,“ sem ponovil.

Pogledala me je z nemirnim pogledom. Zdelo se mi je, da je hotela vedeti, ali verujem njeni povesti ali ne.

„In kaj je bilo potem?“ sem vprašal nemirno.

„Ko se ni vrnil od nikoder, sem mislila, da je zalotila smrt mojega viteza. Koliko sem trpela! Mislila sem, da je morda padel na bojišču ali v dvoboju, da so ga morda v gozdu napadli njegovi sovražniki in ga ubili, ali pa da je prišel v roke razbojnikom, ki so ga zaprli v trden grad. Včasih sem si mislila, da je bil poslan čez morje; vihar je morda razbil njegovo ladjo in potopil v morju njega in njegove ljudi. Nihče ni vedel o njem, nihče nič sporočil. Tako sem ostala sama na svetu. Hodila sem na lov, izprehajala se po gozdih in klicala njegovo ime, ki je odmevalo daleč po lesovih. Posedala sem doma ob grajskih oknih in si pela pesem, ki jo je pel njegov pevec poročni dan. Tako sem živela vedno ž njim, v mislih na njega. Oblekla sem črno obleko in žalovala za njim, za svojim vitezom. In nekoč se je pojavil njegov sel s pismom njegovim. Oznanil mi je, da se vrne.“

Nje obraz je zasijal v veliki radosti.

„Čakala sem cele noči pri vratih in poslušala, kdaj začujem njegove korake, pri oknu sem posedala in gledala v mesečno noč,

kjer se je videlo daleč po cestah, odkoder naj pride, v sanjah sem ga videla, kako jezdi noč in dan čez daljne kraje na čelu svoje čete in se vrača, vrača k meni.“

Prenehala je za trenotek in potem je nadaljevala:

„Izpraševala sem o njem ljudi, ki so prihajali iz daljnih krajev, ali niso slišali o njem. Mnogi niso vedeli ničesar, drugi so pripovedovali, da je mrtev, jaz pa sem vedela, da se vrne, vrne . . .“

„In se ni vrnil?“

Planila je pokoncu in me gledala z ognjenimi pogledi, trepetala je po vsem telesu ter se krčevito držala klopi. V njej se je vzbudil sum o meni ali o njegovi vrnitvi, kdo ve.

„Utolažite se, grofica,“ sem govoril, „nisem vas hotel motiti v vaši krasni povesti.“

Sedla je na klop in sedela tako, žalostna, zamišljena.

„Ni se vrnil, ampak on se vrne. Mislite, da je mogoče, da se ne vrne?“ Nekaj obupnega je bilo v njenem vprašanju.

„Ne, to ni mogoče. Vrne se, kakor je pisal.“

„Vidite. Hudobni ljudje so govorili, da se ne vrne. Hudobni ljudje se smejejo lepim nadam.“

„Da, to so hudobni ljudje.“

„Vidite, kako je sladko imeti krasne spomine in velike nade. A ljudje nam ne žele sreče: kaze spomine in uničujejo nade. Toda jaz vem: on se vrne, on se vrne . . . Zato tako ljubim gradove in gozde, kajti v takih krajih živi on; nekoč se zmajejo gozdi, gradovi zableste, ko se vrne on. Ves svet se pomladi in mi bomo, kakor smo bili oni poročni dan. Takrat se vrne ž njim vse . . .“

Nje besede so potihnile kakor odpeta pesem, nje oči so iskale sanj v daljavi.

Umolknila je. Bila je videti trudna.

„Zelo zanimiva je vaša povest, grofica; zelo sem srečen, da sem jo slišal.“

Sreče poln, blažen nasmeh je prešinil njen obraz.

„Ah, gospod, ko bi vi vedeli, kako sem želela govoriti vam o njem! Vi ste bili edini, ki ste po dolgem času govorili zopet o nadah, in vi veste, kako to boli one, ki imajo nade in žive v njih.“

Povesila je glavo in sklenila roke. Ko bi ne bilo nje povesti, imenoval bi norca vsakega človeka, ki bi si upal trditi, da je ta ženska blazna.

„Jaz čutim z vami, grofica, in moje sočutje je čisto in iskreno, kajti razumem težo usode, ki leži na vašem življenju.“ Tako sem

govoril z nekakim navdušenjem in takoj spoznal, da sem mrmral besede, ki bi bile lahko v njej vzbudile sumnjo in nezaupnost.

„Ne,“ je rekla mirno, „jaz sem zelo srečna, dasi je težka moja usoda, kajti on je bil moj in se vrne . . .“ Trepetale so te besede, izgovorjene z globoko vdanostjo, tako nemirno, kakor da bi jih mogla uničiti najmanjša sumnja. Pomislil sem, kaj bi se zgodilo v tem trenutku, ko bi prišel človek in rekel: laž . . . vse je izmišljeno, nikdar se ni to zgodilo, nikdar se ne vrne.

Zasmejala se je sladko in rekla: „Povejte tudi vi meni kaj lepega.“

„Jaz, grofica, jaz nimam povedati kaj lepega; živim tako, brez ljubezni, brez lepih povesti, brez lepih spominov.“

„Ah, kako mi je vas žal! Vi ste tako dober človek. Ali nič ne ljubite?“

Zagledal sem se v nje oči. Hotel sem se prepričati, ali je govorila iz blaznosti ali iz zdrave pameti, kajti v njenem glasu je bilo toliko iskrenega in resničnega, da si je bilo težko misliti, da jih ni govorila razumna ženska. Na njenem obrazu je bilo v tem trenutku toliko otroško čistega veselja, toliko mlade sreče, da bi enako komaj našli na obrazu šestnajstletne gospodične. V tem trenutku sem videl vso njeno krasoto, ki se pokaže le, kadar živi svoje življenje, in ostane skrita, kadar mora živeti življenje drugih. Izginilo je iz njenih oči in z njenih usten vse, kar je sicer spominjalo na poglede in nasmeh blaznih ljudi. Zagledal sem se vanjo tako, da sem pozabil govoriti na vprašanje.

Vstala je in prisedla k meni.

„Govorite, ah, jaz tako rada poslušam, govorite!“

Kakor otrok je bila, sladek otrok, ki leze v naročje in hoče poslušati bajke. Sedel sem molče in nisem vedel, kaj naj odgovorim. Ali naj ji pripovedujem laž, lepo pravljico o ljubezni, kako sem ljubil krasno gospodično in kako me je ona ljubila, ali naj povem resnico? Pri tem je položila svojo roko na mojo. Bila je to ona nežna bela roka, ki jo poljubljamo tako radi, ako sedimo poleg svoje ljubice. Spomnil sem se gospodične, ki je imela take nežne bele roke in ji je bila navada, da jih je sama položila na moje roke, kadar sem sedel utrujen in zamišljen poleg nje.

„Pripovedujte,“ je prosila zopet.

„Da, tudi jaz sem ljubil,“ sem začel, kajti videl sem, da je bolje, da pripovedujem izmišljeno povest, nego da bi pripovedoval golo resnico. Čemu motiti otroku sanje, čemu pripovedovati povest,

ki ne bo ž njo zadovoljen zato, ker na koncu princ ni dobil princesinje in je ni odpeljal na svoj grad v zlatem vozu s šestimi belimi konji? Zakaj ne lagati zato, da z lažjo prikrijemo trpko resnico vsakdanjosti? Začel sem torej:

„Da, tudi jaz sem ljubil; ljubil sem gospodično, ki je imela krasne bele roke, temne črne oči in neskončno sladke ustne, in nikdar bi se ne bil dositega napil poljubov z njenih sladkih ust.“

„Ah, kako je to krasno!“ me je prekinila moja poslušalka.

„Da, in tudi ona je mene ljubila. Zvečer sva prihajala na vrt, ki je obdajal gradič, kjer smo stanovali. Ob času, ko je veter šepetal po mladem drevju, ko so se ptiči oglašali od veje do veje, ko je mrak zakrival tiho dolino, takrat sva se izprehajala po vrtu. Modro nebo se je razpenjalo nad nama, posejano z milijoni zvezd, in midva sva čutila svojo veliko srečo: šetala sva roko v roki in najini mladi duši sta sanjali krasen sen na pomladanskem vrtu.“

„To je krasno!“ je rekla zopet in nje nežna roka je zatrepetala na moji.

„Tako sva obstala včasi; ona me je objela z obema rokama in gledala sva si dolgo v oči, potem pa sta se najini duši spojili v dolgem poljubu.“

„To je krasno!“ je rekla grofica in je vsa zatrepetala. „In kaj je bilo potem?“

„Potem? Potem...“ Nisem navadno v zadregi zaradi povesti, ampak sedaj nisem vedel, kako bi nadaljeval in končal. Odločil sem se popisovati svojo ljubezen na vse mogoče lepe načine in potem končati tako, da ona umrje in jaz ostanem sam. Tako so se včasi končavale novele, ki mi jih je posojevala moja prijateljica, stara gospodična.

Toda v tem je prišla po stezi ona tridesetletna dama, o kateri je trdila gospa Tatjana, da ima zanimivo preteklost.

Grofica se je vznemirila, čutil sem, kako je trepetala nje roka. Ozrla se je po dami in lice, ki se je še pred trenutkom smejalo v blaženi radosti, je izražalo sedaj toliko sovraštva, da si je bilo težko misliti nenadoma tako veliko izpremembo.

„Čemu moti, vedno moti?“ je mrmrala in pridejala: „Prosim vas, ne dajte se motiti.“

Nadaljeval sem torej povest do konca in jo končal tako, kakor sem bil sklenil: „Ona je umrla in jaz sem ostal sam.“

Grofica je prijela mojo roko, in ko sem se ozrl, sem videl na njenem obrazu izraz globoke žalosti.

„Jaz čutim z vami,“ je govorila z glasom, ki se ni moglo dvomiti o njem, da ne prihaja iz resničnega notranjega sočutja. „Vidite, zdelo se mi je, da imate tudi vi tako lepo povest. Kako je bilo to krasno poslušati!“

Pomislil sem, koliko podobnih in lepših povesti bi ji lahko povedal.

„In vi, kaj ste storili potem? je vprašala.

Hotel sem ji pripovedovati, kako sem zvesto hodil na grob, kako sem tam sadil in zalival cvetlice in kako sem ohranil svojo ljubezen zvesto doslej in jo hočem ohraniti do groba. Toda med tem je prišla na vrt njena mati.

„Mama, mama,“ je vzkliknila z otročjim glasom, „gospod mi je povedal krasno povest! Nadaljujte, prosim vas.“

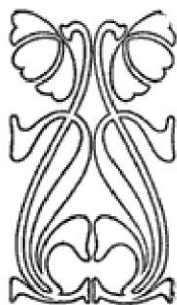
Šele zdaj sem zapazil, da se drživa za roke, kakor se drže navadno otroci, kadar jim kdo pripoveduje bajke. Priklonil sem se gospe, ki je bila zelo zadovoljna, ko je videla svojo hčer v taki radosti. Prisedla je tudi ona in govorili smo same lepe reči. Obveljalo je zmeraj to, kar je trdila mlajša grofica.

Ker je bil večer hladen, sta se grofici kmala poslovili. Mlajša grofica se je poslavljal tako prisrčno in nje oči so gledale tako proseče, da sem začel premišljati čudne misli. Ko je odhajala z vrta, se je še pri vratih ozrla in se zasmejala s takim čudnim pogledom, da nisem mogel razumeti, kaj je hotela reči. Bil sem utrujen od te težke igre, kajti težko je živeti v laži, ki ji človek ne veruje.

Ko sem na vse pomislil, se mi je zdelo, da je nekaj čudnega, kar ljudje imenujejo: srečo, resnico, ljubezen . . .

Visoko nebo je sijalo nad menoj, les je šumel v ozadju, tiho je ležala dolina pod gorami. Od nekod se je čula zategnjena pesem. Za seboj sem čul stopinje mlade dame, ki se je izprehajala po vrtu.

(Konec prihodnjič.)

Romantiki.

Spisal Ivan Lah.

(Konec.)

o obedu so odhajali gostje večinoma v svoje sobe, kjer so si odpočili na mehkih posteljah, drugi pa v gozd, ker se jim je zdelo, da je ta čas tam najkrasneje. Gospod profesor, ki je hotel imeti v vsakem oziru odločilno mnenje, je dokazoval, da so že stari Rimljani imeli pregovor, ki je priporočal po obedu izprehod; zato je on s slikarico odhajal takoj po kosilu v gozd, kjer je pil vodo iz naravnih studencev. Drugi pa so smatrali odpočitek po obedu za boljše in so hodili spat.

Ob takih časih je sedela v gugalnici na vrtu dama z zanimivo preteklostjo. Jasno popoldansko soluce je svetilo med drevjem naravnost nanjo in njej je to ugajalo. Kakor da se je hotela kopati v solnčnih žarkih. Oblečena je bila nalahno, obraz je nalašč obračala proti solncu in se zdajpazdaj zopet nagajivo skrivala pred solncem v senco dreves. Včasih je obstala mirno, kakor da je utrujena zaspana, a mahoma se je zopet oživila in se zagugala z zadovoljnim, veselim smehom.

Nekoč sem prišel po obedu na vrt, ki je bil ob tem času prazen, kakor da ima v njem pravico samo dama z zanimivo preteklostjo. Stopal sem počasi po stezicah med gredicami in se bližal gugalnici. Ona se je veselo zasmejala in se zagugala. Zanimala me je in pozdravil sem jo že od daleč; ona je s smehom odzdravila in se gugala z nekim posebnim veseljem.

Kadar človek premišlja, kako naj začne razgovor, začne ga gotovo na najbolj navaden način, ki se z njim pogovori začenjajo. Tako sem tudi jaz začel.

„Vam je zelo veselo . . .“

„Da, gospod.“

In gugalnica se je dalje zibala semtertja, tako da so se po njej igrali solnčni žarki, ki so prodirali skozi veje.

„To je živa zadovoljnost, gospodična.“

„Da.“

„Verjemite, da je veselje vas videti.“

„To je lepo.“

„Dovolite, ali je to igra ali resnica?“

Ustavila se je za trenotek.

„Kaj mislite?“

„No, to vaše veselje in zadovoljnost . . .“

Pomislila je nekoliko, potem pa je rekla:

„Ako bi ne bila resnica, potem bi bila igra, ki mi ugaja, in to mi zadostuje.“

„Zadostuje? Hm, to je zanimivo, gospodična.“

„Res, mislite? Zanimivo?“

„Da, zanimivo. Morda vam niti ni znano, da ste ena najbolj zanimivih oseb na tem letovišču.“

Za trenotek je bila v zadregi, pogledala me je zvito in bal sem se, da ji nenavadni ton tega pogovora ni po volji. Ona pa se je položila po gugalnici tako, da je bila videti vsa omamljiva krasota njenega telesa, in se je veselo zasmejala.

„Res,“ je rekla, „ena najbolj zanimivih oseb? In v čem obstoji ta zanimivost?“

„Tega jaz, gospodična, ne vem.“

„Tega vi ne veste?“ se je začudila. „To je škoda.“

„Da, škoda, kajti mene zanimajo zanimivi ljudje.“

„Res? A jaz sem mislila, da vas zanima mlajša grofica.“

To me je za trenotek zmotilo.

„Tudi ona je zanimiva,“ sem rekel.

„Aaa? Da. Treba je, da je več zanimivih, zato da more biti nekdo med njimi najbolj zanimiv.“

In zopet se je zazibala z veselim smehom.

Spomnil sem se v onem trenutku modernih avtorjev in sem si prižgal cigareto. Ponudil sem jo tudi njej. Vzela jo je v roko tako spretno, kakor znajo to samo dame višjega sveta. Zibala se je semtertja in si igrala z dimom, ki je izginjal v solnčnih žarkih.

„Da vam odkrito govorim, gospodična. Zanimala me je vaša zadovoljnost, vaše veselje, ker je v vsem tem nekaj tako posebnega: ne le, da vidimo tukaj na letovišču malo veselih obrazov, ampak sploh dandanes v življenju . . .“

„Mislite, da je to kaj posebnega? Meni pa se zdi, da je glavna važnost v tem, kako izražamo čuvstva. Veste, da včasih ljudje od veselja jokajo.“

„Kaj hočete s tem reči?“

„Mislim, da ima življenje v sebi toliko nelepega in neveselega, da bi bilo zelo nelepno in neveselo, ako bi šteli vse to za resno. Zato je treba vse smatrati kakor igro in paziti moramo na to, da pobiramo iz nje samo vesele strani, jasne trenutke, smeh. — Veste, da je slavni menih Rabellais, rekel, da je smeh vsebina življenja.“

„Vi se pečate z Rabellaisom?“

„Ah ne, jaz ga ne študiram. Prebrala sem njegove besede in sem se smejala.“

„Vi postajate čimdalje bolj zanimiva, gospodična.“

„Res? Torej najbolj zanimivo šele pride. A kaj se vam zdi zanimivo? Ali ni vsak človek zanimiv, nima li vsak nekaj posebnega?“

„To je res.“

„In vidite, to je smeh življenja, to je šala usode, to je zabava sveta.“

„Kako to, gospodična?“

„Ljudje so zanimivi po svojem življenju, ne po obleki; kar je v njih posebnega, je to, da vsak drugače misli o življenju. Ako bi ljudje čutili in mislili enako, bi bilo tako dolgčas na svetu, da bi vsi pospali in od samega dolgega časa pomrli. Kajti različnost šele omogočuje igro in igra je, ki nas zanima, da živimo. Ako se filozofi trudijo, da bi odpravili razliko s sveta in ustvarili vse po enem vzoru, ki se jim zdi najbolj popoln, je to prazno delo, ki nam daje le novega smeha. Sreča je v tem, da je tudi filozofov več, kajti tudi ti so različni. Tako se vrši igra dalje in spremlja jo smeh.“

„Včasih tudi jok.“

„Kdor hoče, naj joka, kdor noče, naj se smeje. Jaz se smejem.“
Zasmejala se je veselo in se zazibala.

„Kakor vidite, je krasno biti na svetu,“ je rekla in začela peti neko italijansko pesem, ki se je končala z besedami: *evviva amore*.

Zdelo se mi je, da je ta žena rojena igralka: v vseh njenih besedah, pogledih, kretnjah je bilo toliko naravnega in neprisiljenega, in vendar je bila to igra.

„Veste, kaj me je zanimalo?“ sem začel zopet pogovor po kratkem molku.

„No?“

„Zakaj ste si izvolila ravno popoldne gugalnico, ko je solnce vendar nevarno beli ženski polti.“

„To vas je torej zanimalo? Vidi se, da vas zelo mnogo zanima. No, odgovor je kratek. Jaz ljubim solnce.“

„Vi ljubite solnce,“ sem ponovil nehote in iskal zmisel teh besedi, kajti videlo se je, da je hotela reči več, nego je mogla povedati z besedami.

„Da, vidite, pogledajte, kako prodirajo solnčni žarki skozi veje dreves in kako prijetno se je igrati ž njimi! Ako bi človek ležal res na solncu, bi se opekel, ako bi ležal v senci, bi mu bilo mraz, zato si volimo od vsakega nekaj: to je igra. Ampak jaz ljubim solnce, ki mi pošilja žarke v senco, da se ž njimi igram za zabavo, jaz ljubim njegovo gorkoto in svetlobo, kajti ono je, ki nosi k nam življenje in omogočuje celo igro in smeh.“

„To je filozofija gugalnice.“

„Zato je tako lahkotna in vesela.“

„Kako mislite?“

„Filozofija in gugalnica.“

„Mislil sem — vi.“

„Jaz? Jaz se samo smejem —“

„To je mogoče samo pri ljudeh, ki niso občutili resnice življenja, resnosti življenja.“

„Zame je bila resnica in resnost: igra in smeh . . .“

„To je zanimivo.“

„To je več. To je najzanimivejše.“

„Da, da. Hotel bi vedeti, kako je to mogoče.“

„In to je šele — najbolj zanimivo.“

Tej igri besed se je nagajivo zasmejala, dasi je bilo težko misliti, ali je govorila resno, ali se je le igrala in šalila.

„Ne, verjemite, to me zanima.“

„Vidim. Toda zanimivost preneha tam, kjer se začne spoznanje. Mi smo vsi veliki otroci. Videli ste že otroka, ki trga igrače na kose, zato da bi videl, kaj je v njih. Ko v njih ničesar ne najde, jih vrže proč in ga ne zanimajo več. Zato so nesrečni oni ljudje, ki motrijo stvari do dna in jim je vse več nego igra in smeh, kajti morje je v globočinah prav tako voda kakor na vrhu, ampak lepše je voziti se po njem nego bloditi na njegovem dnu. Najbolj zanimive so za nas stvari, ki so nam najbolj skrite, toda ko bi jih preiskali do dna, našli bi tudi tam igro in smeh. So ljudje, ki jim je to delo edino veselje. Čemu braniti jim!“

„Sedaj se ne čudim . . .“

„Moji zanimivosti?“

„Da.“

„Vidite, to vse leži v tem, ker me ljudje ne poznajo; ko bi me spoznali, ne našli bi ničesar zanimivega več na meni.“

Legel sem na klop pod drevesom. Ona se je mirno zibala in si polglasno pela svojo pesem. —

„Vi ste otrok, vi ste velik otrok,“ je začela govoriti, ko sva nekaj dni pozneje proti večeru sedela skupaj v gugalnici in sem jo izpraševal o njeni zanimivi preteklosti. „Rekla sem vam, da otroci iz radovednosti razbijejo igrače, ker hočejo vedeti, kaj je v njih, in potem so nesrečni, ko najdejo tam praznoto ali kvečjemu kako navadno vzmet, ki se je preje prožila in dajala igračiči gibanje in življenje, zdaj pa je prazno, brez sile. Toda vi hočete vedeti, in ker ste mislili, da bo pripovedovanje v šepetajočem večeru bolj romantično nego pri popoldanskem solncu, zato ste si izbrali ta čas. Vidite, tudi vi ste romantik in mislite, da mora biti vse tako, kakor to pišejo zaljubljeni ljudje. Treba je sedeti zvečer na klopi na vrtu ali ob oknu v sobi — ali v gugalnici pod drevesom ter pripovedovati povest. Ah, vi ste otrok.“

Toda videlo se je, da se ji hoče pripovedovati, kakor se je meni hotelo poslušati. In niti tega ni mogla zakriti, da se ob šepetajočem večeru na vrtu drugače pripoveduje povest nego ob popoldanskem solncu. Vkljub vsej živahnosti in posmehljivosti se je vsilila nekaka resnost v ta trenotek.

„Vem, da me tukaj imenujejo „damo z zanimivo preteklostjo“, je nadaljevala, „kajti človek ima zato oči in ušesa, da vidi in sliši mnenje, ki ga imajo ljudje o njem. Kdor dobro vidi in sliši, mu ni težko to mnenje videti in slišati, kajti ljudje veliko bolj premišljajo in govore o drugih nego o sebi. Jaz sem jim vedno privoščila to zabavo. Moja največja radost pa je bila, da sem jih pustila v negotovosti; zdelo se mi je včasih, da se igram s celim svetom, prav tako, kakor se na primer igram s solničnimi žarki. Morete si misliti, kako je to lepa igra.“

„Da, toda treba je za to talenta.“

„Mislite? Vselej ne. Množica ne mara talentov, hoče samo zabave: igro in smeh.“

„Toda tako zvanji višji sloji.“

„Prosim vas, ne govorite o njih. Jaz ne vidim nikjer nič višjega. To je vse samo na videz. Videli boste to takoj: nekoč se je nekdo iz tako zvanjih višjih slojev igral z nekim človekom iz tako zvanjih nižjih slojev in uspeh te igre sem bila jaz.“

Pogledal sem jo začudeno.

„To ste krasno povedali.“

„Igra je bila torej moj začetek: zabava in smeh. Potem sem jaz postala igrāča, ki so se ž njo drugi igrali toliko časa, dokler se nisem naučila igrati sama; in potem sem se jaz z drugimi igrala. Ko bi bila štela življenje za resno, bi bila iz tega nastala tragedija; ker pa sem videla okoli sebe samo igro, je postala iz vsega komedija.“

„Komedija.“

„Da, to je vsa moja zanimiva preteklost. Čemu govoriti o njej! Postalo bi dolgčas meni in vam. Ljudje so otroci in igrāče obenem.“

„Vi torej niste nikdar resno ljubili?“

Zasmejala se je veselo in se je naslonila na drugo stran, tako da se je gugalnica zazibala.

„Da, tudi to je bilo nekoč.“

Nastal je za trenotek molk.

„Tudi to je bila igra. Takrat se je zadnjič življenje poigralo z menoj kakor z igrāčo. Verjemite, da je včasih čudovita sreča v tem, da človek postane igrāča nekakih višjih moči, iluzij, sugestij, ali lastnih čuvstev in prevar. Tako se je zgodilo z menoj . . . Suženstvo ljubezni je neskončno sladko, v tem je vsa globokost in resnost življenja; ako bi se ljudje oprostili te sile; razbili bi življenje, kajti nič neskončno sladkega bi več ne našli v njem . . . Nekoč sem se naveličala iger in igrāč in sem se poslovila od onega sveta. Zahotelo se mi je po nečem, kar bi bilo več nego igra. Nastanila sem se v prvem nadstropju velike hiše poleg zelenega parka. Zahrepenela sem po ljubezni. Nekoč mi je pripovedovala moja prijateljica o mladem umetniku, ki je imel črne lepe lase, modre sanjave oči in je godel na gosli kakor cigan. In tega umetnika sem ljubila.“

„In vi ste ga poznali?“

„Ne, ampak on me je poznal. Predstavljala sem si ga tako, kakor je o njem sanjala moja duša. Včasih sem slonela na oknu in strmela v noč. Zdelo se mi je, kakor da ga vidim pred seboj, da zro vame njegove velike oči, zdelo se mi je, da slišim njegovo trepetajočo cigansko pesem. V nočeh se je budilo v meni toliko misli, da sem hotela vstati in pisati pismo. Bilo je toliko sladkega v tem nemiru, toliko sreče v tem tihem hrepenenju. Vsa moja mladost se mi je zdela kakor izgubljena, vsa moja preteklost se mi je gnusila. Zdelo se mi je, da prihaja novo življenje, čista sreča, lepša nego sanje, slajša nego greh. Kako sladke so bile bolesi

onih dni, kako nebeško je bilo trpljenje prečutih noči! . . . A kratka je bila ta sreča. Nekoč je prišel k meni. Zakaj je prišel! Da bi ne bil prišel nikoli! Nič ni bilo, kakor je bilo preje v sanjah. Skoraj sovražila sem ga in nisem si mogla misliti, pokaj je prišel motit moje lepe sanje. Odšel je in jaz sem plakala za svojimi sanjami. Toda spomnila sem se: bila je to igra in — jaz sem se zasmejala. Poslej je bilo prazno moje življenje, tako prazno, kakor ga rodi spoznanje. Niti igre se mi ni hotelo, niti do smeha mi ni bilo. Iz tega sem našla čudno rešitev, in zdi se mi, da je bila to edina mogoča rešitev.“

„In to je bilo . . .“

„. . . To je bilo, hm — to je bila zopet igra.“

„To je strašno.“

„Ne strašite se! Svet je danes po mnenju mnogih ljudi zelo nesrečen. Pravijo, da to dela kultura. Res, solnce sije visoko, svetloba skoraj mami oči, vročina budi neugasljivo žejo, srca so utrujena in iščejo miru in počitka. Zato srečate tako mnogo ljudi, ki iščejo Boga, vero, resnico, ljubezen, srečo, življenje, iščejo vse. Zdi se nam, kakor da smo vse izgubili. In zdi se nam, da je vse tako daleč, daleč. Tako iščejo utrujeni ljudje vse v daljavi in omagujejo pod lastno težo. Nekateri se zadovoljijo s prvo lažjo, ki jo srečajo in jo imajo za resnico zato, da jim ni treba iskati dalje, drugi pa ne verjamejo niti lastni resnici in iščejo brez sreče dalje. Število teh poslednjih se množi od dne do dne. Človek, ki ne veruje niti v ljubezen niti v srečo, se mora zadovoljiti z igro, ki je temu podobna.

Nekoč sva se srečala s človekom, ki je bil kakor mi vsi: utrujen je bil od iskanja, hrepenel je po sreči in je iskal miru v življenju. Hotelo se mu je ljubiti; toda ljubezen je nad našo voljo, in to je za mnoge ljudi velika nesreča, ker ona je edini hladilni napoj v veliki vročini življenja. In kaj hočemo v takih časih? Igrala sva torej drug proti drugemu zaljubljenost; igrala sva tako, da sva vedela, da igrava, a igra je bila skoraj lepša od resnice; komaj sva čutila, da je le igra to, kar sva si želela, da bi bilo resnica.“

„To je čudno.“

„Da, toda to je najbolj zanimiva stran moje preteklosti. Ker nismo bili tako srečni, da bi se bila z nami igrala ljubezen, igrali smo si mi z ljubeznijo in konec igre je bil — smeh. Ah, bili smo tako otročje mladi in smo zasledili tako skrivnost življenja, ki nas je rešila praznote in obupa! Kaj bi bilo življenje brez ljubezni, kaj bi bil svet brez solnca? Toda kdor nima ljubezni, naj živi v nje

odsevih, kdor se noče greti na solncu, naj leži v senci in se igra s solničnimi žarki. Od takrat se rada igram s solničnimi žarki.“

„In igra ljubezni —“

„Igra ljubezni je prešla kakor vsaka igra. Ni mogoče drugače. Bila je krasna. Ali zakaj ste hoteli vse to vedeti? Ah, kako je sedaj dolgčas!“

„Dolgčas?“

„Umeknila sem se iz mesta na letovišče, in bilo mi je tu tako radostno, veselo! Bilo mi je vse igra in smeh. Hranila sem svojo skrivnost pred drugimi in se jim smejala. Ah, ko bi vedeli! — Glejte, zmračilo se je med tem.“

„Da, zmračilo.“

„Ob takem času prihaja sem grofica.“

„Da, ona je srečna v svoji laži.“

„Ah, to je sreča!“

„Da! Verjemite, da je v tem nekaj posebnega.“

„Nje sreča je kakor krasna stavba iz papirja; najmanjša sapica jo lahko uniči.“

„In kakšna je naša sreča?“

„Naša sreča je v tem, da vidimo stvari jasno, kakor so, in si iz njih jemljemo to, kar je sladko in prijetno: igro in smeh . . . Čemu govoriva vse to? Ali se vam ne zdi, da je en pogled v ta krasni večer lepši nego vse najine misli? Dandanes ljudje preveč mislijo in premalo čutijo; to jih dela nesrečne. So otroci, kakor ste vi. Čemu smo si skazili večer s tem pripovedovanjem? Zakaj nismo rajši igrali in se smejali?“

Za trenotek sva sedela molče. Večer je bil jasen, nad nami se je svetilo visoko nebo, ki se mi je zazdelo v tem trenotku tako neskončno krasno, da nisem mogel razumeti, zakaj neprestano ne gledamo nanje, da bi se srce veselilo ob njegovi krasoti.

„Vi ste se zasanjali,“ je rekla gospodična poleg mene in se zgenila.

Nisem vedel, čemu me moti. Zagledal sem se v njen obraz in iskal na njem sledov njene zanimive preteklosti. Ni bilo na njem nič posebnega. Lice je bilo mirno, oči so nagajivo gledale v mrak, ustna so se držala na smeh.

„Kako krasen večer,“ je rekla, „kaka opojnost je v njem, kaka veličastnost! Srečni so oni, ki ljubijo ob takih večerih . . .“

Naenkrat se je začul na vrtu krik in temna senca je izginila med drevjem.

„Ali je bil to jok ali smeh?“ sem vprašal.

„Grofica je bila . . .“

„Pojdiva sedaj,“ je rekla gospodična in je stopila iz gugalnice. Sledil sem ji brez besedi.

„Vi veste gotovo?“

„Da, videla sem jo, ko se je bližala.“

Pri vratih sva se razšla.

„Lahko noč, gospodična!“

„Lahko noč!“

Sedel sem še dolgo na klopi pred gradičem in gledal veseli vodomet, ki je neprestano šumel. Večer je bil poln nemirnega šepetanja in neznanega hrepenenja. Nebo je bilo visoko, jasno,

* * *

Drugi dan sem odhajal. Zahvalil sem se gospe Tatjani za nje prijaznost in gostoljubnost.

„Vem, da niste imeli tu primerne družbe,“ je rekla gospa Tatjana. „Življenje v mestu nudi več zabave. Tudi jaz kmalu odidem.“

Bilo je to naravno, kajti gospa Tatjana se ni dolgo ustavila na nobenem letovišču.

V tem je prišel sluga naznanit, da starejša grofica želi govoriti z menoj. Odšel sem v sprejemno sobo. Tam je sedela vsa objokana.

„To je bila strašna noč, gospod. Ne morete si misliti, kako je to bilo strašno.“

„A kaj se je zgodilo?“

„Vi veste, da je ona otrok, popolnoma otrok. Ona zelo ljubi ljudi, ali nekateri so ji grozno zoprni in se jih boji. Tako se na primer boji te dame, vi veste . . . Ona je proti moškim zelo nezaupljiva, toda vas je vedno hvalila, vedno je govorila o vas. Vedno je hotela z vami govoriti, ker je rada poslušala vaše pripovedovanje in ste si pridobili nje zaupanje. Vi veste, koliko trpim s svojim otrokom. In kako sem bila srečna, ko je našla v vas dobrega prijatelja; bila je tako otroško srečna in vesela. In zdaj naenkrat se je vse izpremenilo. Ona vam ne veruje več, in to je strašno, strašno . . .“

„Ali ni mogoče govoriti z gospodično?“

„Da, to sem vas hotela prositi, da ne odidete preje, dokler se ne poslovite od nje. Vi veste, da bi bilo to zame strašno. Toda sedaj še ni mogoče; prosim vas, obiščite nas čez eno uro.“

Eno uro pozneje sem stopil v sobo h groficama,

„Mimi, gospod se poslavlja,“ je rekla starejša grofica.

Ona je sedela v naslanjaču ob oknu. Pogledala me je počasi, z mirnim pogledom. Nje obraz je bil bled, nje usta brez življenja. Povesila je glavo in rekla:

„Vi se poslavljate . . .“

„Da.“

Dve veliki solzi sta zdrknili po bledem licu. Dvignila je roko, kakor da bi mi jo hotela podati.

Ta trenotek sem čutil ž njo kakor še nikdar z nobenim človekom. Čutil sem se krivega pred njo. Poljubil sem ji roko.

Ihtela je naglas.

„Oprostite, grofica,“ sem govoril, premagan od velikega sočutja do nje. „Oprostite, vi se motite. Trenotki, ki sem jih preživel tu v vaši bližini, so bili najkrasnejši. Ostanem mi nepozabljivi. Ohranim njim in vam zvest spomin.“

Toda ona je plakala neutolažljivo. Stara grofica je sedela utrujena na zofi in si pokrila obraz z rokami.

Priklonil sem se in odšel. Nekaj težkega je ležalo nad menoj; zdelo se mi je, da slišim zapovedujoč glas: Ne odhajaj! Toda voz je bil že pripravljen in sluga je nosil nanj moje stvari.

Ob vozu je stal moj znanec iz gozda in se smejal.

„Torej vam je postalo dolgčas,“ je rekel.

„Ne. Meni ni dolgčas.“

„In vendar odhajate.“

„Da, jaz sem se že pozdravil. Želim vam isto.“

„Hvala lepa. In kaj mislite sedaj glede žensk.“

„Nič ne mislim, gospod, samo čutim.“

„In kaj čutite?“

„Čutim, da je v življenju toliko krasnega, da ne more biti v njem nikomur dolgčas.“

„Škoda, jaz sem hotel z vami nadaljevati svoj pogovor.“

„Ni škoda, ker bi ne bilo konca. In kar je brez konca, je dolgočasno. In to so vsa velika vprašanja, ki jih vi rešujete. Zato je vam dolgčas. To je moderna bolezen. Veste, da sem poznal človeka, ki je živel na svetu iz radovednosti.“

„Res?“

„Da, iz same radovednosti. Nosil je stalno s seboj samokres in je vsak dan mislil, da se ustrelji; toda držala ga je na svetu radovednost.“

„Kako to?“

„No, vsak dan je prinesel s seboj toliko novega, da je bilo vedno treba čakati drugega dne, da je videl, kaj se nadalje zgodi, In se ni ustrelil nikdar.“

„To je bil čuden človek.“

„Toda zelo razumen. Ko so mu odpovedale že vse vezi z življenjem, je našel še vedno eno, ki ga je držala tu: radovednost. Rekel je, da se mu je vsak dan izplačal, da ga je počakal. Toliko krasnega je v življenju. Kadar ne bodete imeli drugega, spomnite se tega človeka.“

„Hvala vam, da ste mi povedali o tem človeku. Na svidenje.“

Odšel je proti gozdu, kamor sta izginili tudi dve mladi gospodični, ki sta bili med tem prišli od druge strani. Gospa Tatjana je stala na pragu in naročala pozdrave za svoje znance. Ozrl sem se v prvo nadstropje na okna, kjer je stanovala gospodična, ki je prejšnji večer sedela z menoj v gugalnici. Nje okna so bila zaprta. Nisem čakal, da se odpro. Sedel sem na voz in velel pognati.

Jutro je bilo živo in mlado, svetila se je zemlja pod žarečim solncem in življenje je pelo zmagoslavno pesem svojih skritih moči in neznanih sil. Voznik je priganjal konja, da bi še o pravem času dospeli na postajo.

Oziral sem se po gorah in lesovih, po razvalinah in gradovih, spomnil sem se pesnika, ki je hodil tam okoli v poznih nočeh, in spomnil sem se ljudi, ki so bili na onem letovišču pod gorami.

Skoraj bi bila iz tega nastala povest ali drama; bilo bi v njej dosti resnice in resnosti; ali pa bi bila morda le igra in zabava?

Kako čudno si posvetilo, življenje, v našo temo! Kako naj te ne ljubimo, kako naj ne gremo za teboj? Kaj hočemo od tebe in kaj hočeš od nas? Ali naj si delamo bajke o tebi in naj se veselimo v njih neresničnosti, ali naj se igramo s tvojimi žarki, ali naj premotrimo celo tvojo globokost? Ti večno solnce, ti ljubezen naša!

Vsa pokrajina je ležala tiha, nema, kakor prazna. Le voz je ropotal po cesti in ropotanje je odmevalo po pokrajini. Kaj je mar pokrajini: voz, popotnik, vprašanja! Prosta mu pot! Svet je velik. Kaj je gozd, gora, grad, razvalina? Samo na sebi ni nič, ampak vse je onemu, ki to ljubi. Zato je življenje krasno in napaja z neizčrpnimi viri vse, ki zaidejo v njegov raj.

Vsa pokrajina je sijala in se svetila v tisočernih barvah, v njej je vstajalo mlado življenje, hrepeneče k solncu. Molčale so cvetoče loke, kakor da bajka-ljubezen s tihimi koraki stopa preko njih.

